

INKOMENSEFFECTEN VAN DE LANDBOUWPOLITIEK

Krijn J. Poppe en Walter van Everdingen

Er lijkt internationaal meer belangstelling te ontstaan voor de effecten van de landbouwpolitiek op het inkomen van boeren. Die belangstelling was er natuurlijk al langer, en het verbeteren van de inkomens van boeren is zelfs één van de officiële doelen van het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid, neergelegd in artikel 33 van het Verdrag van Maastricht. Door de directe inkomensvoelers die in de jaren negentig zijn ingevoerd, lijken de effecten en de efficiency van het beleid gemakkelijker te beoordelen. Waar komen de directe betalingen terecht, zijn dat ondernemers met lage inkomens en weinig vermogen, leiden de betalingen tot hogere prijzen voor quota en grond? Dergelijke vragen worden zowel in Europa als in Noord-Amerika steeds vaker gesteld. Dit bleek recent op een conferentie op Wye College (Engeland) van zo'n dertig landbouweconomen die zich met inkomensvorming bezighouden. Dat de inkomensvoelers destijds zijn ingesteld ter compensatie van prijsdalingen, raakt daarbij langzaam op de achtergrond.

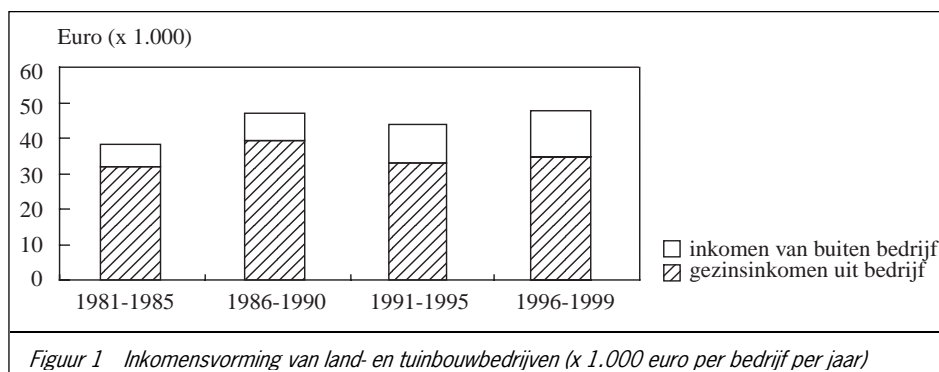
Bij deze discussie komt ook steeds nadrukkelijker het inkomen uit niet-agrarische bronnen, dus van buiten het landbouwbedrijf, in beeld. Lage agrarische inkomens kunnen gezinnen (noodgedwongen) aanzetten om elders een aanvullend inkomen te verwerven. En er kunnen gelijktijdig door de belastingbetaler vraagtekens worden gezet bij de inkomensoverdrachten in de vorm van directe betalingen aan gezinnen die al een inkomen uit andere bron hebben. Figuur 1 illustreert dat in Nederland de afgelopen twintig jaar het inkomen uit bedrijf op het gemiddelde bedrijf nominaal gelijk is gebleven, bij een afname van het aantal bedrijven. Voor inflatie gecorrigeerd is dit inkomen echter duidelijk gedaald. Door een stijging van het inkomen uit andere bronnen heeft het ondernemersechtpaar het gezinsinkomen echter wel nagenoeg reëel op peil kunnen houden. De stijging van het inkomen uit arbeid van buiten het bedrijf is overigens ook een gevolg van een autonome maatschappelijke trend van grotere participatie van (gehuwde) vrouwen in de arbeidsmarkt. De landbouw is hierin dus niet uniek.

Bezien vanuit het gezichtspunt van inkomenspolitiek heeft ongeveer 20% van de gezinnen een inkomen dat lager is dan wat internationaal wordt aangeduid als een 'armoedegrens'. Een vrijwel even grote groep gezinnen zit boven die grens dankzij inkomen van buiten het bedrijf. Dit zijn gemiddeld genomen de kleinste bedrijven. De grootste bedrijven hebben de beste uitgangssituatie om met alleen het inkomen uit het bedrijf boven de 'armoedegrens' te blijven. Voor Nederland, met relatief veel bedrijven in de tuinbouw en intensieve veehouderij die nauwelijks door het Europese landbouwbeleid met directe betalingen worden beïnvloed, speelt de nationale inkomstenbelasting een veel grotere rol in de herverdeling van inkomen via de staatskas, dan de Europese toeslagen (tabel 1).

Gezinnen met lage inkomens zetten in de gezinsuitgaven de tering naar de nering, maar ze houden ook hun bedrijf op peil door te investeren. Het eigen vermogen groeit nominaal gesproken zelfs enigszins, mede door de prijsstijgingen van grond en dergelijke. Men beschikt over een behoorlijke cashflow en het eigen vermogen van deze bedrijven is weliswaar lager dan in andere groepen, maar gemiddeld gesproken niet onaanvaardbaar: als alle activa zouden worden verkocht, de schulden afbetaald, en het resterend vermogen tegen 6% zou worden belegd, dan zou het inkomen uit bedrijf vervangen worden door een beleggingsinkomen van € 20.000,-. Dit bedrag is vrijwel even groot als het inkomen dat is aangehouden als 'armoedegrens'.

Het Europese landbouwbeleid is ontstaan in een tijd waarin de landbouw de regionale economie domineerde, en de inkomens onder meer duurzaam laag waren omdat de arbeidsmarkt slecht werkte: door de gebrekkige transportstructuur (geen auto's, slechte wegen, geen telecommunicatie) was alleen vertrek (met bijbehorende omscholing) naar de grote stad een oplossing voor de inkomensproblematiek. Mede omdat boeren in veel landen niet in het belastingstelsel noch in een systeem voor sociale zekerheid waren geïntegreerd en niet in staat werden geacht een controleerbare boekhouding bij te houden, was een prijsbeleid om de productiviteit en de inkomens te verhogen, een aantrekkelijk idee. Inmiddels is in grote delen van Europa de bereikbaarheid van de stad groter en de rol van de landbouw in de regionale economie kleiner geworden en bovendien zijn in de meeste landen agrarische ondernemers opgenomen in het belasting- en sociale zekerheidssysteem. Deze veranderingen in omstandigheden maken het mogelijk aantrekkelijk om ook andere,

en meer nationale, vormen van inkomenspolitiek te onderzoeken. Wellicht worden daarbij oplossingen gevonden die passen in het WTO-streven naar vrijhandel, waarbij het van belang is dat de inkomenspolitiek geen verstoring van concurrentieverhoudingen tot gevolg heeft.

Tabel 1 Enkele kengetallen (x 1.000 euro per gezin), naar inkomenspositie ten opzichte van de armoedegrens (driejaarsgemiddelden, 1995 t/m 1997)

	Gezinnen met totaal gezinsinkomen onder de armoedegrens	Gezinnen met totaal inkomen boven de armoedegrens	
		dankzij inkomsten van buiten bedrijf	inkomen uit bedrijf ook al boven de grens
Aandeel gezinnen (%)	23	21	56
Bedrijfsomvang (nge)	74	45	119
Totaal opbrengsten	115,3	86,1	240,3
w.v. inkomstenstoelagen EU	1,5	2,0	1,5
Gezinsinkomen uit bedrijf	2,4	9,9	51,4
Inkomen van buiten bedrijf	5,2	16,6	6,0
Totaal gezinsinkomen	7,7	26,5	57,4
Belastingen	0,7	3,9	9,4
Gezinsbestedingen	19,5	23,7	28,7
Investerings	16,5	14,3	48,6
Eigen vermogen	357,7	465,5	658,3

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.